

بانکداری اسلامی (1) (توجه محافل بین المللی را به سوی خود جلب کرده است)

پدیدآورده (ها) : ستوده، سید محمد

اقتصاد :: تازه های اقتصاد :: خرداد 1384 - شماره 107

از 59 تا 62

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/584830>

دانلود شده توسط : رحمان قاسمی

تاریخ دانلود : 28/01/1396

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است. بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

بانکداری اسلامی^(۱)

توجه محافل بین‌المللی را به سوی خود جلب کرده است

می‌دهد. طبق برآوردهای به عمل آمده، حدود ۳۰ درصد سپرده‌های بانکی در کویت و ۲۰ درصد سپرده‌ها در عربستان سعودی بر اساس مقررات بانکداری اسلامی اداره می‌شود. امروزه بانکداری اسلامی به‌طور قابل توجهی در تعداد زیادی از کشورهای مسلمان سراسر جهان مورد استفاده قرار می‌گیرد و حتی در برخی از جوامع مسلمان کشورهای غربی نیز این پدیده مشاهده می‌شود. به عنوان مثال در ماه اوت سال ۲۰۰۴ دولت بریتانیا به نخستین بانک اسلامی خود^(۲) مجوز فعالیت داد.

مبانی اخلاقی بانکداری اسلامی

اکنون بسیاری از یک و نیم میلیارد جمعیت مسلمان جهان در پی آن هستند که بتوانند خدمات و محصولات مالی ویژه‌ای بیابند که انجام این گونه خدمات، بر مبنای تعالیم دینی آنان باشد. این در حالی است که مبنای معاملات در بانکداری متعارف، رایج در غرب با اصول بانکداری اسلامی تفاوت دارد. همچنین بانکداری اسلامی در پی آن است که مفاهیمی همچون اخلاقیات و رعایت عدالت و انصاف را در معاملات خویش گسترش دهد. اصول مربوط به این گونه امور در شریعت اسلام آمده است. این اصول نیز به نوبه خود ریشه در احکام قرآن دارد. به‌طور کلی دین اسلام، تمامی فعالیت‌های اقتصادی را که در آن رعایت اخلاق اسلامی نشده و برای جامعه زیان‌آور باشد، ممنوع اعلام کرده است. بدین ترتیب در حوزه بانکداری، گرفتن و دادن «ربا» ممنوع است اما در نقطه مقابل، مفهوم شراکت طرفین معامله در سود و زیان، تشویق و گرفتن «کارمزد»، «جانشین» «بهره» شده است. این به عنوان منبع اصلی درآمدزایی بانک‌ها در خدمات بانکداری اسلامی تلقی می‌گردد. در سال‌های اخیر، وقوع رسوایی‌های مالی فراوان در شرکت‌های بزرگ غربی باعث گردیده است تا شرایط برای تأمین مالی اسلامی بیش از پیش مهیا گردد.

مؤسسه بیمه و بانکداری اسلامی معتقد است: «مفهوم مشارکت در سود و زیان به عنوان پایه معاملات مالی، مفهومی پیشرفته تلقی می‌شود. بدین طریق می‌توان

رشد چشمگیر بانکداری اسلامی در سراسر جهان شرایطی را فراهم آورده است که بانک‌های بین‌المللی به‌طور فزاینده‌ای از این گونه عملیات استقبال می‌کنند.

در منطقه خاورمیانه، آن دسته از بانک‌های خارجی که از شبکه گسترده شعب برخوردارند، نسبت به انجام عملیات بانکداری اسلامی تمایل زیادی از خود نشان می‌دهند و این مسأله به خصوص در حوزه‌هایی نظیر انتشار اوراق قرضه بین‌المللی که برای آن به بانک‌هایی با حوزه عملکرد بین‌المللی نیاز است، بسیار ضروری به نظر می‌رسد. تعداد اندکی از بانک‌های بزرگ بین‌المللی که از لحاظ تاریخی با مسأله بانکداری اسلامی ارتباط چندانی نداشته‌اند، اخیراً تصمیم گرفته‌اند در بازار بانکداری اسلامی مشارکت نمایند.

لارنس اولیور، مدیر بخش سرمایه‌گذاری و تأمین مالی اسلامی یک شرکت^(۳) مستقر در لندن، اظهار می‌دارد: اگر به بانک‌های عمده بین‌المللی نگاه کنیم، به این نتیجه می‌رسیم که آن‌ها بسیار دیر به اهمیت بازار بانکداری اسلامی پی برده‌اند. وی می‌افزاید: شالوده بازار اسلامی بر مبنای اعتماد و ارتباط میان مشتری و بانک پایه ریزی شده است.

در حقیقت اصول تأمین مالی اسلامی قرن‌ها پیش پایه‌ریزی شده است اما از گسترش آن به صورت حرفه بانکداری اسلامی، مدت زمان زیادی نمی‌گذرد. شکل‌گیری حرفه بانکداری اسلامی به ظهور و گسترش جنبش بان اسلامیسم (اوایل دهه ۱۹۷۰ تا اواسط آن دهه) باز می‌گردد. از سوی دیگر، ضرورت بهره‌مندی مناسب از ثروت‌های ناشی از فروش نفت خام در منطقه خاورمیانه عامل دیگری بود که به شکل‌گیری بانکداری اسلامی کمک کرد.

پاکستان نخستین کشور جهان بود که به‌طور کامل بخش بانکداری خود را در سال ۱۹۷۹ اسلامی نمود و چهار سال بعد از آن، کشورهای سودان و ایران نیز به این تجربه دست زدند. علاوه بر این، در دیگر کشورهای خاورمیانه، بانکداری اسلامی در کنار بانکداری متعارف (ربوی) به حیات خود ادامه

طبق گزارش مؤسسه بانکداری اسلامی و بیمه، در حال حاضر بیش از ۲۵۰ مؤسسه اسلامی در زمینه سرمایه‌گذاری مالی براساس قوانین و مقررات اسلام فعالیت می‌کنند. زمینه فعالیت مؤسسه‌های یادشده عبارت است از: بانکداری سرمایه‌گذاری و تجاری، ارائه تسهیلات خرید مسکن و فعالیت‌های بیمه. دامنه فعالیت این گونه مؤسسه‌ها، شرکت‌های بزرگ و کوچک فراوانی را در بر می‌گیرد از جمله، مجموع دارایی‌های یک شرکت عربستانی^(۵) بیش از ۸ میلیارد دلار گزارش شده است. فعالیت شرکت‌های یادشده براساس مدل‌های متفاوتی انجام می‌پذیرد. به عنوان مثال مؤسسه‌های خصوصی در کشورهای حوزه خلیج فارس براساس اقتصاد بازار آزاد فعالیت می‌کنند، در حالی که در کشورهای سودان، ایران و پاکستان نظام بانکی صد درصد اسلامی به کار گرفته شده است. همچنین می‌توان به کشور مالزی اشاره کرد که نظام بانکی آن کشور از سیستم دوگانه بانکداری (مبتنی بر بهره و بدون بهره) استفاده می‌نماید. همچنین بانک‌های مذکور از لحاظ ارائه خدمات نیز روش‌های متفاوتی را در پیش گرفته‌اند. به عنوان مثال، مؤسسه خانه مالی کویت و شعب بانکداری اسلامی فقط خدمات اسلامی ارائه می‌دهند، اما در کنار آن بانک‌هایی هم یافت می‌شوند که برخی از شعب آنها چنین خدماتی را ارائه می‌نمایند و در آن بابه‌هایی نیز برای ارائه خدمات ربوی وجود دارد.

قوانین اسلام به مؤسسه‌های بازرگانی این اجازه را داده است که در معاملات مالی خود، خدماتی را هم به غیر مسلمانان ارائه دهند ولی این امر منوط به آن است که این مشتریان براساس دستور العمل‌های شرعی فعالیت‌های اقتصادی خود را انجام دهند. این امر از حدود ۲۵ سال پیش موجب شد فرصتی برای برخی از بانک‌های پیشروی غربی به وجود آید که خود را درگیر فعالیت‌های بانکداری اسلامی نمایند. به عنوان مثال در سال ۱۹۷۹ یکی از کارکنان بانک سرمایه‌گذاری بن‌شن^(۶) بریتانیا در مأموریت شش ماهه اش به بانک اسلامی دوبی، دریافت که بازار فعالیت‌های اسلامی چگونه مدیریت و هدایت می‌شود و بدین ترتیب توانست عملیات بانکداری اسلامی را در لندن پیاده کند. اولیور یکی از اعضای تیم چهارده نفره شرکت داوینی دی^(۷) که روی پروژه تأمین مالی اسلامی کار می‌کنند - اظهار می‌دارد: فعالیت‌های مربوط به تأمین

عملکرد مناسب را از عملکرد متوسط یا ضعیف متمایز نمود». این مؤسسه می‌افزاید: «بدین ترتیب مفهوم یادشده موجب می‌شود شرکت‌ها به مدیریت بهینه منابع خود توجه بیشتری نشان دهند.»

تخمین هادر خصوص حجم تأمین مالی اسلامی در سطح بین‌المللی بسیار متفاوت است. به عنوان مثال مؤسسه HSBC برآورد کرده است که این رقم متجاوز از ۲۵۰ میلیارد دلار باشد و مؤسسه مذکور نیز مدیریت ۶۰ الی ۸۰ میلیارد دلار از این وجوه را بر عهده دارد. این در حالی است که دیگر مؤسسه‌های مالی بین‌المللی ادعا می‌کنند رقم یادشده بالغ بر ۵۰۰ میلیارد دلار می‌باشد. از سوی دیگر، اگر نگاهی به دارایی‌های بازار بانکداری اسلامی بیفکنیم، نشان می‌دهد بازار اخیر از حجم نسبتاً اندکی برخوردار است، اما با این حال باید خاطر نشان ساخت در سال‌های اخیر بازار بانکداری اسلامی از فرصت‌های مناسبی برخوردار شده است.

طبق اظهارات عثمان احمد معاون بخش سرمایه‌گذاری اسلامی مؤسسه «سیتی کورپ» نشان دادن رشد بازار بانکداری اسلامی و کمیّت رشد آن کار دشواری است. تقریباً می‌توان گفت این بازار به طور متوسط از رشدی معادل ۱۰ الی ۱۵ درصد در سال برخوردار است و این رشد در بخش‌های مختلف اقتصادی و در نواحی جغرافیایی گوناگون، درصد‌های متفاوتی را نشان می‌دهد. بانک‌های آمریکایی چنین رشدی را در حوزه انتشار اوراق قرضه اسلامی در مناطق معینی به خصوص، کشورهای حوزه خلیج فارس شاهد بوده‌اند. عثمان احمد در ادامه می‌افزاید: در سال‌های اخیر اغلب بخش‌های اقتصادی در اقصی نقاط جهان نتوانسته‌اند رشدی مشابه رشد بازار بانکداری اسلامی را تجربه نمایند.

تجارتی شایان توجه

در میان کشورهای حوزه خلیج فارس، کشور بحرین بیشترین تمرکز و توجه را نسبت به تأسیس مؤسسه‌های مالی و بانکداری اسلامی مبذول داشته است، اما با این حال بایستی توجه داشت دوبی نیز یکی از مراکز مالی مهم منطقه به شمار می‌آید. علاوه بر این، بانکداری اسلامی در کشورهای همچون مالزی و مراکز مالی بین‌المللی مانند لندن نیز رواج دارد.

مؤسسه Saxony-Anhalt و آژانس پولی بحرین منتشر می‌نماید.

در خلال دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰، اغلب بانکهای بین المللی مایل نبودند در فعالیتهای بانکداری اسلامی مشارکت داشته باشند، زیرا از ناتوانی درک مفاهیم شریعت اسلامی نگران بودند. در این میان، برخی از بانکهای غربی که روابط بسیار مستحکمی با کشورهای اسلامی داشتند، جسارت به خرج دادند و این شیوه جدید را تجربه کردند. در این میان مؤسسه غربی «سیتی کورپ» نخستین مؤسسه‌ای بود که از سال ۱۹۸۱ مبادرت به ارائه سرویس بانکداری اسلامی به مشتریانیش نمود و پانزده سال بعد آن بانک اولین بانک بین المللی بود که به طور مستقل شعبه‌ای را جهت ارائه خدمات بانکداری اسلامی تأسیس کرد. با این همه، اکنون عملیات بانکداری اسلامی در حجمی کوچک و تنها با حضور ۵ کارمند، در بحرین و دو کارمند در لندن انجام می‌گیرد. این فعالیتهای در زمینه اوراق قرضه اسلامی، اعطای تسهیلات، اجاره به شرط تملیک، معاملات مستغلات به سبک اسلامی، مدیریت دارایی و ارائه تسهیلات به افراد ثروتمند صورت می‌گیرد. «سیتی کورپ» از لحاظ کسب درآمد ثابت در زمینه بانکداری اسلامی یک بازیگر عمده محسوب می‌شود. از جمله فعالیتهای این مؤسسه می‌توان به فعالیتهای سندیکایی اشاره نمود. آقای «احمد» در این زمینه می‌گوید: «سیتی کورپ» در نظر دارد دامنه فعالیتهایش را به حوزه عملیات بانکداری تجاری بکشاند.

در سالهای اخیر، بانکهای عمده اروپایی در زمینه بانکداری اسلامی بسیار فعال شده‌اند. به عنوان مثال در سال ۱۹۹۸ HSBC فعالیت خود را آغاز و دفتر مرکزی خود را در امارات متحده عربی تأسیس نمود. بانک HSBC مدعی است در میان بانکهای غربی بزرگترین تیم عملیات تأمین مالی اسلامی را در اختیار دارد. هدف شعب HSBC این است که بتواند به عنوان یک بانک پیشرو در زمینه ارائه خدمات مالی اسلامی در سطح بین المللی فعال باشد و بدین ترتیب، ارزش افزوده ایجاد کند. بانک یاد شده دامنه وسیعی از خدمات مالی و سرویس‌های بانکی اسلامی به مشتریانیش ارائه می‌دهد که از جمله آن‌ها می‌توان به تأمین مالی شخصی و هدایت معاملات بین المللی با ارزش بیش از ۶ میلیارد دلار اشاره کرد. بانک HSBC

مالی اسلامی به‌کندی پیش می‌رود زیرا تطابق دادن ساختار بانکداری متعارف در غرب با اصول شریعت اسلامی، کار بسیار پیچیده‌ای است و ما بایستی اصول بانکداری اسلامی را به خوبی فراگیریم. مشاوران شریعت اسلامی در هر کجا که با شک و تردید روبه‌رو می‌شوند، کل قضیه را رد می‌کنند و این بر می‌گردد به این که آنان از ساختار بانکداری متعارف غربی اطلاع چندانی ندارند.

تا اواخر دهه ۱۹۸۰ که بن سن صندوق سرمایه‌گذاری اسلامی را در انگلیس افتتاح نمود، هیچ مؤسسه‌ای در غرب، در این زمینه فعالیت نمی‌کرد حتی در آن زمان فعالیتهای وی به شدت از سوی استادان شریعت اسلامی مورد انتقاد قرار گرفت. آقای اولیور یکی از کارکنان سابق این شرکت می‌گوید: عرضه این گونه خدمات بسیار زودتر از زمان مقرر صورت گرفته است. فعالیتهای در زمینه تأسیس صندوق‌های سرمایه‌گذاری اسلامی بخش عمده تلاشها در زمینه بازارهای اسلامی را تشکیل می‌دهد. وی می‌افزاید: اغلب بانکهای اسلامی در آینده قسمت اعظم فعالیتهای خود را معطوف به سرمایه‌گذاری در زمینه تأمین مالی اسلامی خواهند کرد.

اما با این حال نمی‌توان گفت تمایلات ضد غربی در خاورمیانه نتوانسته است هیچ‌گونه تأثیری بر توانایی بانکهای بین المللی در کسب بخشی از این گونه فعالیتهای داشته باشد. اولیور در ادامه می‌افزاید: ماهمیشه مشتریان خاصی خواهیم داشت که از گیشه‌های خدمات اسلامی بانکهای بین المللی استفاده می‌نمایند ولی آنان همیشه با دید بدبینانه‌ای به فعالیتهای ما می‌نگرند.

از سوی دیگر «احمد» ادعا می‌کند که فعالیت بانک سرمایه‌گذاری اسلامی سیتی تاکنون تحت تأثیر افکار ضد غربی به خصوص افکار ضد آمریکایی منطبقه قرار نگرفته است. او خاطر نشان می‌سازد بانک یاد شده طی ۲-۳ سال اخیر توانسته است تعداد قابل توجهی معامله مهم در زمینه بانکداری اسلامی انجام دهد. وی می‌افزاید: ما نتوانسته‌ایم سال گذشته یک معامله ۲۰۰ میلیون دلاری برای بانک توسعه اسلامی - که ۵۵ کشور مسلمان در آن سهام دارند و بزرگترین و معتبرترین مؤسسه اسلامی به‌شمار می‌آید - انجام دهیم. علاوه بر این، بانک یاد شده در زمینه انتشار نخستین اوراق قرضه بین المللی اسلامی موسوم به Sukuk دست دارد و این اوراق را با همکاری

به این بازار دوخته‌اند به عنوان مثال، در سال ۲۰۰۰ بانک گریندلیز^(۸) حضوری فعال در منطقه خاورمیانه و جنوب آسیا داشت. همچنین «استاندارد چارترد» نیز در منطقه دست به عرضه خدمات جدیدی بر مبنای تعالیم اسلامی زده است. با این حال، بانکهای اسلامی محلی در منطقه خاورمیانه، بایستی خدمات فراوانی را برای مشتریان خویش عرضه کنند، زیرا در پی حوادث ۱۱ سپتامبر، بخش بزرگی از وجوه سرمایه گذاران بزرگ خاورمیانه از بانکهای آمریکای شمالی خارج و در مناطق خاورمیانه و جنوب آسیا به کار گرفته شده است.

بدین ترتیب، بانکهای عربستانی توانستند در زمینه بانکداری خرد از سرازیر شدن این وجوه، منافع سرشاری حاصل نمایند. آقای اولیور می‌گوید: میزان وام دهی در بخش بانکداری خرد و خدمات بانکداری عربستان به طور سرسام آوری بالا رفته است و بدین لحاظ، بانکهای عربستان سعودی بایستی برخی از جنبه های ساختاری خود را که از سوی صاحب نظران مورد نقد قرار گرفته، بازنگری کنند.

در مجموع می‌توان گفت: نرخ رشد بازار منطقه بسیار قابل توجه است. «محمد توفیق کانافانی» مدیر ارشد اجرایی «نوریا بانک» در بحرین می‌گوید: رقابت در میان بانکهای خارجی و محلی به شدت افزایش یافته است و آنان بایستی درصدد تغییر ساختار بانکی باشند. وی می‌افزاید: یک مانع بالقوه فراروی رشد این بازار، ویژگی تنوع و بخش بخش شدن خدمات بانکداری اسلامی است. در نتیجه، بازیگران نسبتاً کوچکی در عرصه های مختلف مشغول فعالیت می‌شوند که از لحاظ اقتصادی از بنیه لازم برخوردار نیستند و گستره فعالیت‌های آنان محدود است. وی می‌گوید: ادغام و تملیک، یکی از راه حل های مفید و کارگشا است و از این طریق، می‌توان مؤسسه های بزرگی ایجاد کرد که در سطح بازارهای جهانی قادر به رقابت با سایر مؤسسه های معتبر باشند.

پی نوشت:

1-Technical Review شماره ۶ سال ۲۰۰۱

۲- اقتصادی-عقبات اساسی اداره عملیات ابری بانک مورلیز ج.ا.ا.ب.

3-Dawny Day Global Investment.

4-The Islamic Bank of Britain.

5-ALRajhi Banking Investment Corp.

6-Kleinwort Benson.

7-Downy Day.

8-Greendliz.

همچنین در زمینه انتشار اوراق قرضه اسلامی Sukuk و تأمین مالی بخش بازرگانی در زمره بانکهای پیشگام قرار دارد. از سوی دیگر، این بانک در ژوئن ۲۰۰۳ اولین واحد بانکداری اسلامی خود را در بحرین تأسیس نمود. عمده فعالیت‌های این شعبه معطوف به بازارهای خاورمیانه و جنوب شرقی آسیا بوده است. این تصمیم بدین لحاظ گرفته شده است که رشد اقتصادی در مناطق یادشده از ثبات کافی برخوردار بوده است و در سالهای اخیر اقتصادهای یادشده بارونق روبه رو بوده‌اند. این بانک از سال ۱۹۸۵ در بازارهای یادشده فعال بوده است و در زمره نخستین بانکهایی محسوب می‌شود که سیستم سپرده مرابحه را پذیرفته و نخستین بانکی است که صندوق سرمایه گذاری اسلامی را در بحرین پایه گذاری کرده است.

«نوریا بانک» که تمام سهام آن متعلق به گروه بانکی UBS است، در زمینه مدیریت مالی برای سرمایه گذاران و مؤسسه های بخش خصوصی بر مبنای شریعت اسلامی فعالیت می‌نماید. این فعالیت از سال ۲۰۰۲ در بحرین آغاز شده است و دامنه وسیعی از ابزارهای سرمایه گذاری از قبیل: صندوقهای سرمایه گذاری مشترک، اوراق قرضه اسلامی، عقد اجاره (لیزینگ) و همچنین فعالیت در زمینه خرید و فروش املاک و مستغلات را بر مبنای عقود اسلامی استفاده می‌نماید. شعب «نوریا بانک» دارای ۲۲ کارمند است که در زمینه های مختلف بانکداری اسلامی از تخصص بالایی برخوردارند.

کلیه شعب بانکهای بین المللی یادشده قصد دارند در بازارهای رو به رشد منطقه سهمیه بوده و از طریق نوآوری و ارائه خدمات نوین، مشتریان زیادی را جلب نمایند. آقای اولیور می‌گوید: بانک HSBC و سیتی کورپ در حال حاضر از نیروهای متخصص در هیأت مدیره خود بهره می‌گیرند و توانسته‌اند منافع سرشاری را از بازارهای رو به رشد منطقه کسب نمایند و آینده آنان نیز امیدوارکننده به نظر می‌رسد. بانکهای یادشده در منطقه خاورمیانه برای سالهای آینده برنامه های جامعی را در نظر گرفته‌اند. بنابراین، آنها بایستی از لحاظ فرهنگی نیز با جوامع ارتباط مستحکمی برقرار نموده و به آداب و رسوم منطقه و قوانین اسلامی پایبند باشند، در چنین صورتی آنان خواهند توانست مشکلات را از سر راه برداشته و به منبع عظیمی از سود دست یابند.

از سوی دیگر، مشارکت کنندگان جدید خارجی نیز چشم